

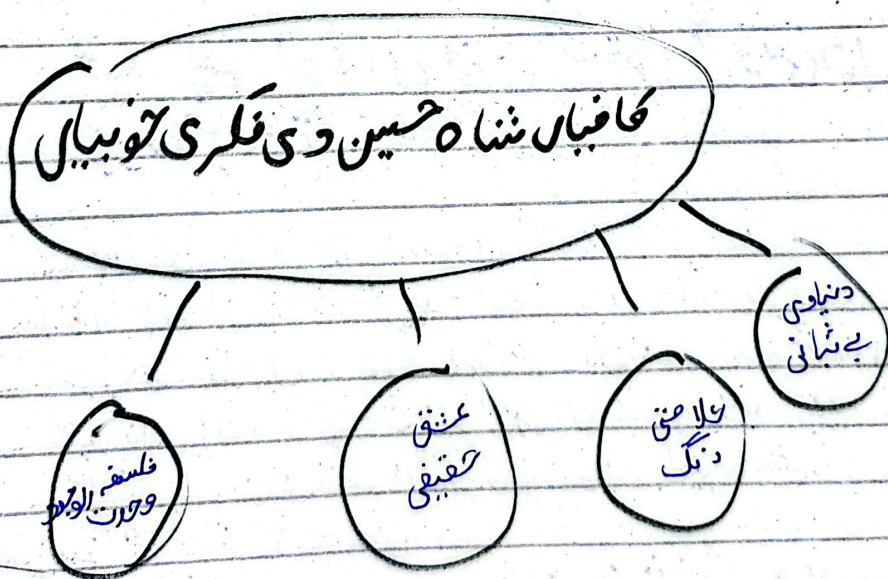
سوال نمبر 3

مڈھلی گل

مشاہد حسین دی کافیاں دا تنازعہ کرن توں بعد ایہہ گل
سامنے آندی اے کہہہ اپنی فکری خوبیاں دے وچ
فلسفہ وحدت الوجود، حقیقی عشق، علاقہ رنگ،
تے دنیاوی بے ثباتی دا عنصر ملدا اے۔
مزید برآں اوہناں دی کافیاں دی فنی خوبیاں
وچ تپشماں تے استعاریاں دا ورتاؤ شامل اے۔
نال نال اوہناں میں ثابت دایفہ وی ورتیا
اے۔ اوہناں دی کافیاں وچ موسیقیت تے آسان
زبان دا ورتاؤ وی ملدا اے۔

کافیاں دی تعریف

کافیاں دا لفظ "کافی" وچوں لکھیا اے۔ ایس دا
 مطلب اے "مکمل یا پورا"۔ چنانچہ کافیاں
اوس نظم نوں آکھیا جاند اے جیہڑی فنی
تے فکری خوبیاں دے لحاظ نال مکمل ہووے۔

(۱) شاہ حسین دی کافیاں وچ وحدت الوجود دادرس ملدا اے:

شاہ حسین بنیں اولیاء دے اوس نظریے
دی حمایت کیتی اے جس دے وچ دنیا
دی سیر شدہ لوں مکمل دے ذرے دے طور
تے پیش کیتا گیا اے۔ ایس نظریہ دے مطابق
دنیا دی سیر شدہ چرند پرند، پھرتے انسان
اللہ تعالیٰ دے نور دا فطر بنیں۔ ہونہاں شاہ
حسین بنیں اونہاں علائقاں دے ورتاؤ
نال ایس نظریے اتے چاہنا پیا اے۔

وبا حیرے حال دا محرم توں
اند رتوں با سیر توں لوں لوں
وچ توں

تو ایں تانا توں ایں بانا
کہے حسین فقیر مٹا ناں
ہیں ناہیں سب توں ۔

(۲) شاہ حسین بنیں اپنی کافیاں دے ذریعے لوکاں نوں عشق حقیقی دا پیغام دتا اے:

عشق حقیقی توں مراد اویہ عشق اے
جس دے وچ انسان اپنے آپ نوں
اللہ تعالیٰ دے قریب تے قادی و نیا دی
محبت توں دور لے سبنا اے۔ شاہ حسین
چونکہ اک ولی شاعر سن اوہناں بنیں اپنی
کافیاں دے ذریعے لوکاں نوں ایس شدہ دا
پیغام دتا اے۔

عاشق ہووین تان عشق کماوین
عاشق دی سوئی دا لکاء

دھاگا ہوو میں تاں جاویں ۔

(۱۱) شہ حسین میں اپنے کافیاں وچ
علاقہ رنگ دا ورتاؤ کیتا اے
جیڑی اوہناں دی وکھری فکری توجہ
اے :

شہ حسین دی کافیاں دی وکھری توجہ اہم
اے کیہم اوہناں میں اپنے کلام لوں علاقہ
دے اندر فید کردتا ۔ اوہناں میں علاقہ
ادب دے ذریعے اپنی تہ کھیلے اوہناں کرام
کی صفات لوں بیان کیتا اے ۔ مثال لئی :

بیچ پوتیاں دی علاقہ : بیچ نمازاں لئی ورتی
اے ۔

چرخہ دی علاقہ : انسان دے اعمال لئی
ورتی اے ۔
چند لفٹاں دے لفظوں اہم علاقہ نظام دین الہی
دے خلاف ورتیا گیا اے ۔

(۱۲) شہ حسین دی کافیاں وچ دنیاوی
بے ثباتی دی فکر نظر آئی اے :

عقیدہ آخرت دین اسلام دے بنیادی عقائد
وچوں تک اے ۔ ایس دے مطابق اہم دنیا
فانی اے تے انسان میں اک دن اپنا سارا
مال ، جائیداد تے اولاد جھڈ کے ایس دنیا
لوں لڑھانوں اے ۔ ایس لئی ایس دنیا لوں
مکمل بیچ سمجھن دی بجائے صرف ان علاقہ
سفر سمجھنا چاہیدا اے ۔ شہ حسین میں
ایس فکر لوں اپنے شکراں وچ ورتیا
اے :

دو دم گمانیا غنیمت جان
کیا لے آ یوں کیا لے جا میں فانی کل تہاں ۔

کافیاں شاہ حسین دی فنی
خوبیاں:

(۱) شاہ حسین نہیں اپنی کافیاں لوں
لشیاں تے استغاریاں دے فن نال
عزیز کیٹا اے:

لشیاں تے استغاریاں دے ورتاؤ نال کلام
وج حزن تے خولجھو رتی پیدا ہو جان دی
اے۔ شاہ حسین نہیں اپنی کافیاں وج ایس فن
دائیںرین استعمال کیٹا اے۔ اوہناں نہیں
ندیاں تے جھپلی دے استغارے دے فریج
اپنی گل لوکاں لٹی پہنچاوں وی کو شش کیٹی
اے۔

نذیوں پار را کھن دا کلام

کیٹا قول ضروری جاناں

اک اور جگہ تے او جھپلی ورا استغارے وی
استعمال کردے نہیں۔

چھی دا نگوں میں پٹی ترپاں

را کھن دے پتہ وج ڈور

(۲) شاہ حسین نہیں اپنی کافیاں وج

تا نیت دا فن وی ورتیا اے:

عورت اک ایچی مخلوق اے جیہڑی اپنے
آپ لوں مکمل طور تے اپنے باپ تے شوہر
دے سپرد کردیندی اے۔ ایس لٹی شاہ
حسین نہیں اپنے کلام وج عورت دا
صیغہ استعمال کر کے انسان لوں رب دے
سپرد کرن وادس دتا اے۔ مثال لٹی:

مندی آں کھاویں چنگی آں بھا

کھاٹی صاحب تیری بندی آں

(iii) شاہ حسین دی کافیاں وچ موسیقیت دوبہترین فنی پہلو ملدا اے:

شاہ حسین دے کلام وچ عام لوکاں لئی دکھ
درد دا اظہار، پنجاب دی ثقافتی علاقائی
دور تاؤ تے سوز و گم از ملدا اے۔ ایس
وجہ توں اوہناں دے کلام توں صوفیانہ
موسیقی وچ بڑے شوقی نال گایا جاتا اے
اے۔ اوہناں دے کلام "ربا میرے حال دا
محرم توں" توں یادہ پرفینا نہیں بڑی
تولجھو رتی نال گایا اے۔

(iv) شاہ حسین دی کافیاں وچ آسان زبان دا دور تاؤ ملدا اے:

شاہ حسین نہیں اپنی کافیاں وچ مشکل الفاظ
دی بجائے آسان زبان تے پنڈاں دے
وچ استعمال ہون آئے سارے آلیاں دا
ورتاؤ کیتا اے تاہن پنڈاں دے عام لوک
وی اوہناں دے کلام توں آسانی نال سمجھ
سکے۔ **بقول شریف کنجاہی:**

”شاہ حسین دا سادہ کلام ہزاراں
لکھالی شاعر ال دی شاعری ہتے توں
قالت دیندا اے“

خلاصہ

شاہ حسین دی کافیاں فکری تے فنی خوبیاں
نال بھرپور نہیں۔ ایس لئی اینہاں توں اک
مکمل ادب آکھیا جیسا سکدا اے۔

سوال نمبر 8 :-

غل غلّی گل :

پیر فضل گجراتی توں پنجابی غزل دا وان تھان
آکھیا جاندا اے کیوں جے اوہناں دی غزلاں
وچ عشق حقیقی دی جھلک تے اوہدی غزلاں،
عمہر البتہ دا ذکر تے حمد باری تعالیٰ دا
حدناؤ نظر آندا اے۔ اوہناں دی غزلاں فنی
خوبیاں نال وی بھرپور نیں۔ اوہناں نیں غزلاں
وچ دو سری اصناف دی شاعری کیتی۔ نال
نال اوہناں نیں غزلاں دے وچ فنی پختگی، لوک
داستاناں دا ورتناؤ، مبالغہ آرائی تے فارسی
دے الفاظ دا ورتناؤ کیتا اے۔

پیر فضل گجراتی: پنجابی غزل دا

وان تھان :

پیر فضل گجراتی توں پنجابی
غزلاں دے وچ اک وکھرا مقام حاصل
اے۔ اوہناں دا غزلاں دا دیوان آون
آلے شاعرانہ ورثے اک مکمل دیوان دی
حیثیت رکھدا اے۔ شیلہ رحمان نیں اوہناں
ایس دیوان غزل توں زندہ کر کے پنجابی توں
اک مرزا غالب نال رو شناس کرایا۔ **پیر فضل**
گجراتی اپنے دیوان دی تالیف وچ کہندے نیں

کوئی لکھ نالہ مخ تے یاد رکھے رب نیں

پنجابی بخشی اے فضل خاص عینوں

پنجابی دے دیواناں چوں سب توں

بہاراں تھیں یاد یوان میرا۔

غزلاں دی فنی خوبیاں

(i) غزلاں دے وچ دوسری اصناف
دی شاعری پیر فضل لوں غزلاں
داعان تران بناندی اے:

پرانے شاعراں دی طرح پیر فضل گجراتی
سنیں اپنی غزلاں لوں محبوب نے عاشق دے
عقالمال تک محدود نشیں کیتا بلکہ اونہاں سنیں
غزلاں دے وچ حمد، لغت، مرثیہ تے
رزقیہ وغیرہ لوں وی شاعری کیتا اے۔
چیمز اونہاں دی غزلاں لوں وکھرا بناندی
اے۔ اونہاں دے بقول:

• حمد، لغت، صفت، مرثیہ
لے جانڈے آں جتھے کوئی کھیچ لے
جانڈا اے غزل۔

(ii) پیر فضل گجراتی دی غزلاں وچ فنی
پختگی اونہاں لوں پنجابی غزل داعان
تران بناندی اے:

پیر فضل گجراتی سنیں اپنے فکری تجربے دے
دوران بحر، وزن تے استعاریاں وغیرہ
داعان خیال رکھا اے۔ پنجابی غزلاں دے
وچ ایہہ چیمز فنی پختگی عطا کر دی اے۔
مثال لئی:

ع زابد وچ لہار چٹار
بھلیاں بیویاں گلاں

(iii) پنجابی غزلاں دے وچ لوک
داستاناں دا ورتاؤ پیر فضل گجراتی

لوں غزلاں دا قافیہ تہ ان بنانا اے :

پیر فضل گجراتی نہیں غزلاں دے وچ پنجاب
دی لوکا داستان دا ورتاؤ کیتا اے -
ادیناں دے مطابق سوہنی تے مہیوال
جیسی عشق کرن آئے لوک اج ناپید ہو گئے
نہیں -

دل دا کر دیا اے فضل پٹ چیر دے
مہیوال کر دے

بلے گھڑے دے باجوہ پر کھل دے نہیں
نہیں محبوب جو گجرات دے نہیں -

(iv) پیر فضل گجراتی دے غزلاں وچ
مبالغہ آرائی دا پہلو وی علا اے :

غزلاں دے وچ مبالغہ آرائی اک نمایاں فنی
خوبی اے۔ مبالغہ آرائی دے ذریعے شاعر
کچھ غیر حقیقی چیزاں لوں بیان کر دیاں
تاجہ لوکاں دی توجہ مبذول کرائی جا سکے -
ایں خوبی لوں پیر فضل پنجابی غزلاں وچ
ایں طرح ورتیا اے :

ہے اج چن دیدے دی آس لگی ذرا

مشام تک زیر نقاب رہینا۔

لکھ دیگرمیں روز نہ کہول دیوے کو
کہ تیرا مہتاب سا فنی

(۱) پیر فضل گجراتی اپنی غزلاں وچ عشق
حقیقی لوں اک غیر اختیاری جذبہ
ثابت کر دے نہیں:

پیر فضل گجراتی دے مطابق عشق اک انسانی
فطرت اے۔ ایس لئی ایس دیا اختیار انسان دی
جائے فطرت کو لوں اے۔ ایس لئی عشق اک
غیر اختیاری جذبہ اے جس لوں لگن لوں
کوئی نہیں روک سگدا۔

(۲) عشق حقیقی لوں حاصل کرن لئی
انسان لوں او کڑاں دے وچوں
لگھنا پیندا اے:

عشق حقیقی کوئی آسان راہ نہیں۔ پہلاں
پہل لوں ایس لوں آسان سمجھ دے نہیں۔ آہستہ
آہستہ او لوں لوں احساس ہو تدا اے کہ
اے سمندر پار کرن یا پہاڑ چڑھن لوں وی
زیادہ ا دکھانم اے۔

لوں لوں نکل آئے وچوں وچوں

دکھ ای دکھ
پہلاں پہل عشق اک مشغلہ جاناں سی
ہیں

(۳) عشق حقیقی دے وچ انسان لوں محبوب
لئی ملن دی تڑپ لوں گزرنا پیندا اے

عشق حقیقی دے وچ انسان لوں مسلسل اپنے
محبوب لوں ملن لئی تڑپنا پیندا اے۔ کجھ
لوں محبوب مال یا شق دی علاقہ دار
تد کر دے نہیں لیکن ایہہ علاقہ
یا شق دی جائے محبوب تے منحصر ہونوی
اے۔ ایس حقیقت لوں پیر فضل بخش اپنی غزلاں
وچ ایس طرح ورتیا اے۔

نہ اس یاد کیتا خدمت وچ نہ میں
حاضر ہو یا

پیو پیچھے ایو میں روایتاں فضل
رقیبیاں گھڑیاں

(iv) غزلاں دے وچ عہد الست دا ذکر
پیر فضل گجراتی نوں غزلاں دا خان
تران بنا ندا اے۔

قرآن مجید دی آیت نمبر 7:172 دے مطابق
پیدا ہووے توں پہلاں اللہ نہیں باری مخلوقاں
لوں جمع کیتا۔ اوہناں توں پچھیا گیا کہ "کی میں
تھاؤ رب آں؟" سارے زوہاں نہیں جواب
دتا "ناں! اسی اقرار کردیاں" پیر فضل
گجراتی نہیں ایس عہد الست نوں ایس طرح بیان
کیتا اے۔

بلی کہہ کے گل پا گلاواں
قالو آگیا میں اقرار کر کے۔

(v) غزل دے وچ حمد باری تعالیٰ
داوراؤ ہو پیر فضل نوں غزل دا
خان تران بنا ندا اے۔

پیر فضل گجراتی دی غزلاں دی خاص گل
ایہہ آ کہ اوہناں نہیں غزل دے وچ حمد
باری تعالیٰ نوں وی شامل کیتا اے۔ اوہناں
دے بقول:

دلایاں دڑاواں خیالاں نوں افاقاں
ہیں محشر دے وچ پیش ہووے نوں سقاں
الہی کوئی عمل پے نہ فیرے
تیرا کریم ہنقاں تیرا فضل ہنڈاں

۶) پنجابی غزلاں وچ فارسی در ورتاؤ
پیر فضل گجراتی نوں "پنجابی در حافظ
شیرازی" بنا دالے:

حافظ شیرازی فارسی تے بہت وڈے غزل
گو نہیں۔ انہاں ~~بہت~~ بہت پیر فضل نہیں وی
پنجابی غزلاں وچ فارسی دے شعر شامل
کیتے نہیں۔ بقول بنیلہ رحمن:

”پیر فضل پنجابی دے حافظ شیرازی
نہیں“

مقالہ

پیر فضل گجراتی نہیں نہ صرف پنجابی غزل وچ
غزل نوں متعارف کروایا بلکہ غزلاں دے
وچ لڑیاں صفتاں وی متعارف کیتیاں نہیں۔
الیں لئی پیر فضل گجراتی نوں پنجابی غزل وچ
لڑیاں صفتاں دلاہیں وی آکھیا جاسدا لے

سوال نمبر 4

مڈھلی گل

فرخندہ لودھی پنجابی وچ اگھر افسانہ لکھاری وچ
اگھڑواں تھاں رکھدی لے۔ الیں دی وجہ اہم
آکھیہ اوہناں دے افسانیاں وچ روحانیت دا
بہلو، جنسیت دا بہلو، شہر دے ظالم سرکاریہ دلال
تے پنڈاں دے جاگیرداراں دے خلاف آواز
دا بہلو شامل لے۔ نال نال اوہناں نہیں معاشرے
دے فرسودہ خیالات، سچا ملک دے سیاسی حالات
تے اساتذہ کرام دے حالات تے وی چاہتا پایا لے۔
اوہناں نہیں اپنے افسانیاں وچ لوک کرداراں دا
ورتاؤ کر کے اک اچھا عطا تے وکھرا مقام حاصل کیتا
لے۔

فرخندہ لودھی: پنجابی افسانہ نگاری دے وچ اگھڑ وال تھاں

ایس توں مراد اہلہ اے کیسہ افسانہ نگاری دی وکری خصوصیات دی وجہ توں فرخندہ لودھی پنجابی افسانہ نگاری وچ اک وکھری تھاں رکھدی بنیں۔

① فرخندہ لودھی دے افسانیاں وچ روحانیت دا پہلو اوہناں لوں پنجابی افسانہ نگاری وچ وکھرا مقام دیندا اے:

روحانیت اک ایسی تحریک اے جیہڑی عادیہ پرستی دی تحریک توں بعد شروع ہوئی۔ ایس تحریک دے مطابق انسانی جذبہ انسان دے پیسے تے قال کولوں و دھ حیثیت رکھدے بنیں۔ فرخندہ لودھی دے افسانیاں وچ ایس تحریک دا اثر نظر آندا اے۔ مثال لئی افسانہ "دھرمی بابل" وچ:

"لڑکی دایو اپنی دھی لوں بیگم جان دے حوالے کر جاندا اے جو او رزی شادی اپنے فرہنی نال کر دیندی اے"

② فرخندہ لودھی دے افسانے عورتاں دے حقوق دی آواز بنیں:

فرخندہ لودھی دے افسانے عورتاں دے بیویں آ لے ظلم تے اوہناں دی فرہنی دے برخلاف شادیاں دی نندیا کردے بنیں۔ فرخندہ لودھی دے افسانے جنسیت دا پہلو پہلو بیویں دی وجہ توں اک اگھڑ وال تھاں رکھدے بنیں۔ مثال لئی افسانہ "دھرمی بابل"، "اک چپ" تے

شیریا وے شیریا“ وچ عورتاں تے
بھون آئے آلیں ظلم لوں نمایاں
کیتا گیا اے

(iii) فرخندہ لودھی نیں اپنے افسانیاں
دے ذریعے شہر دے ظالم جاسر فایہ دالاں
دے خلاف آواز بلند کیتی اے:

فرخندہ لودھی نیں اپنے افسانیاں دے مجموعے
”جینے دے اولے“ دے ذریعے جاسر فایہ دے
سرفایہ دار طبقے دے خلاف آواز بلند کیتی اے۔
اونہاں دے مطابق غریب لوک روزی کماون لئی حوال
سیو کے اپنے دفتر پہنچن لے نہیں جھجھتے اونہاں لوں
اپنے سرفایہ دار دے بھقوں بے عزتی منہنی پسندی
اے۔ مثال لئی:

افسانہ پائیڈاں وچ حمید کنڈ کٹری کھال
سوں کے آفس پہنچدا اے۔ اوکھے اداس لوں
اپنے بوس وی بے عزتی منہنی پسندی اے

(iv) فرخندہ لودھی ظالم جاگیرداراں دے
خلاف آواز اٹھاون دے وچ اک
اٹھڑاں کھال رکھدی اے:

فرخندہ لودھی دے افسانے دا مجموعہ ”جینے
دے اولے“ وچ اوہ پنڈاں دے لوکاں تے
بھون آئے ظلم دے خلاف آواز اٹھا دیاں نیں۔
ایہ چیز اونہاں دے افسانیاں لوں منفرد
بناندی اے مثال لئی:

شیریا وے شیریا وچ کھیر وٹنگی سرکار

اک ظالم جاگیردار دا پتر پوند اے
جیہڑا ظلم دے ذریعے غریب لڑکی بکھو لوں
بھڑکے لے جاندا اے

(vi) فرخندہ لودھی نہیں اپنے افسانیاں
دے ڈالے معاشرے دے فرسودہ
خیالات دی نندیا کیتی اے:

معاشرے دے وچ لوک حقیقت دی بجائے
توہمات تے یقین کر لیتے ہیں۔ خصوصاً پنجاب
دے معاشرے نوں ایہہ بھڑی بیماری لگدی پئی
اے کیہہ ایہہ لوک معاشرتی رسماں دے ذریعے
انسان دے لعین کردے نہیں۔ مثال لئی:

افسانہ "سب کوڑھا لے" دے وچ حیدر
دی تیلی تے دو جی ستادی توں بعد
شوہر مر جاندا ہے نہیں چنانچہ لوک اوس
لوں کفست قرار دے دیندے ہیں۔

(vii) فرخندہ لودھی دے افسانیاں دے وچ
فلک دے سیاسی حالات اوہناں لوں اک
اگڑواں تھاں دیندا اے:

فرخندہ لودھی دے افسانے صرف تیز فوٹوگرافات
تک محدود نہیں بلکہ انہاں دے افسانیاں دے وچ
سوشلزم تے بنیادی تہوریتاں دا ذکری ملدا
اے۔ ایس لئی اوہناں دے افسانے عصری شعور
دا مجموعہ نہیں جیسٹرے اوہناں لوں اگڑواں
تھاں دیندے نیں۔

مثال لئی:

"مچنے دے اولے" وچ احمد بنیا دی جھوٹ
دی وجہ توں اپنی فنگ تروڑ دیندا اے۔
جیسٹرے فرخندہ لودھی دے عصری شعور دا ثبوت
اے۔

(۷۷) فرخندہ لودھی نہیں اپنے افسانوں

وچ اساتذہ کرام دے معاشرتی

حالات اُٹے چانتا پایا :

فرخندہ لودھی دے سارے افسانے مسائل سیاسی،
سماجی تے معاشرتی مسائل دا عکس نہیں۔ اوہناں نہیں
اپنے افسانیاں وچ ملک دے وچ اساتذہ کرام
دی کم تحفہ تے اوہناں دے معاشرتی حالات اُٹے
چانتا پایا اے۔ مثال لئی:

”بچھلی پڑھاٹی“ وچ اک استاد دا ذکر

کیتا گیا اے جس دے شاگرد ترقی

کر کے باسیر ملک بھیج گئے لیکن اوہناں دے

حالات تبدیل نہیں ہوئے۔

(۷۸) اپنے افسانیاں وچ لوک داستان دا

ورثہ فرخندہ لودھی توں اکھڑواں تھان

دینا اے :

فرخندہ لودھی نہیں اپنے افسانیاں وچ ایہ خیال
رکھا اے کیسہ کردار پنجاب دے مقامی ورثہ
جالتا بخیر عام لوک وی افسانیاں توں استفادہ
کر سکن۔ مثال لئی:

شیریا دے شیریا: جینوں تے بکھو۔

سب کوڑھا اے : حنداں۔

مکالوہ :

فرخندہ لودھی دے افسانے عورتاں توں لے کے
معاشرے دے ہر طبقہ دی نمائندگی کردے
نہیں۔ ایس لئی اوہناں دے افسانے پنجابی ادب
وچ اکھڑواں تھان رکھدے نہیں۔

سوال نمبر 5

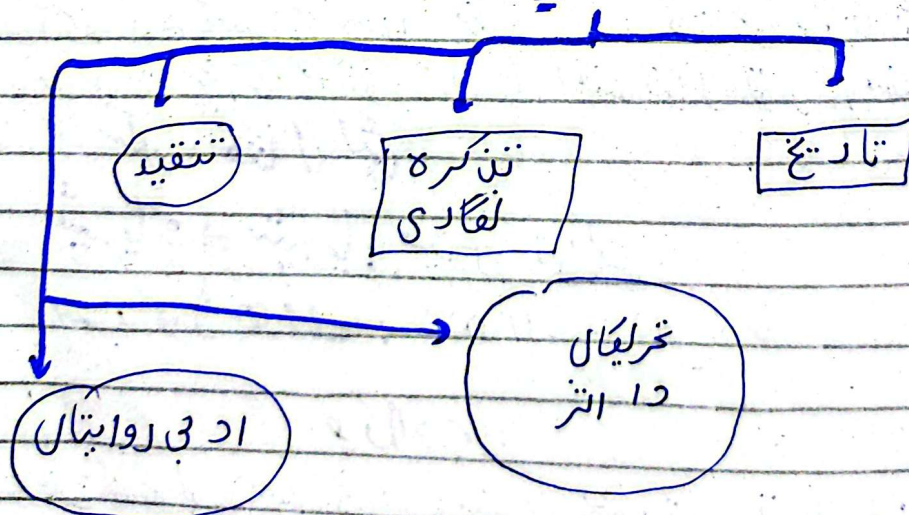
وڈا ہلی گل

پنجابی ادب دی کہانی دی تھان صدقہ توں لہجہ
بتہ لگدا اے کہہ ایہ پنجاب دی جغرافیائی تقسیم دی
کہانی اے۔ پنجاب دی جغرافیائی تقسیم دی مناسبت
نال پنجابی زبان دی تاریخ، ایس دے لہجے،
ایس دے لوک گیت، پنجابی اتے مختلف تحریکاں
دا اثر تے پنجاب دی ادبی تاریخ دا منظر نامہ
ملد اے۔ نال نال پنجابی ادب دی ایس کہانی
وچ تذکرہ نگاری تے نویاں جہناں باہر
آون دا حق دی ملد اے۔

پنجابی ادب دی کہانی

”پنجابی ادب دی کہانی“ عبد الففور قریشی دی
لکھت اے۔ ایس دے وچ مختلف موضوعات
نوں وچ پرکھیا گیا اے۔

موضوعات:

(i) پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجاب دی جغرافیائی تقسیم اُتے چاننا پیا گیا

اے :

پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجاب نوں مختلف
علاقاں دے وچ تقسیم کینا گیا اے۔ بقول
عبد الغفور قزلباشی، پنجاب نوں پنج دریاواں
دی سرزمین بلوون دی وجہ توں "سیت
سندھو" داناں دتا گیا اے۔

(ii) اکبر دے دور وچ پنجاب نوں دو جغرافیائی صوبیاں وچ تقسیم کیتا گیا سی :

اکبر غل بادشاہ اکبر دے دور وچ پنجاب اک
صوبہ وڈا علاقہ سی جس دے وچ بہاولپور
توں لے کے پنڈی تک علاقے شامل سن۔ ایس
لئی اکبر پٹیہ پنجاب نوں دو صوبیاں دے وچ
ونڈ دتا۔ اک صوبہ داناں صوبہ لوہاراں
اک صوبہ داناں صوبہ فلتن سی۔

(iii) پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجابی زبان دی تاریخ تے وی روشنی پائی گئی

اے :

پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجابی زبان دے
نال نال پنجابی زبان دی تاریخ تے وی روشنی
پائی گئی اے۔ عبد الغفور قزلباشی دے مطابق
کچھ لفظ پنجابی زبان نوں آریائی زبان دا
حصہ مندرے نیں۔ دوسرے لفظ پنجابی
زبان نوں ویدی بولی دا حصہ مندرے نیں
نیں۔ لیکن حقیقت ایہ آہے کہ پنجابی زبان
اک وکھری زبان اے جیہڑی آریائی زبانوں
پہلاں ایس دھرتی اتے موجود سی۔

(۶) پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجاب
دے مختلف لہجوں اتے گل کیتی
گئی اے۔

پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجاب
دے تاریخی لہجوں اتے گل کیتی گئی اے۔ اک زبان
دے مختلف علاقوں دے وچ وند دی وجہ توں
وگھو وگھو لہجے بن جاندے نیں۔ عبدالغفور
فریشی دے مطابق:

انہاں لہجوں وچ پوادی، بھٹیانی
، فالوی وغیرہ مشرقی لہجے نیں۔
نال نال سرایتیکی، فاجھی، لہندی تے
پوھڑی باری پنجاب دے مغربی لہجے
وچ شامل نیں۔

(۷) پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجاب
دے لوک گیتاں دا ذکر کیتا گیا اے:

لوک گیت کسے وی ثقافت دا مظہر ہوندے
نیں۔ ایہہ گیت لوکاں دے جذبات دا اظہار
ہوندے نیں۔ ایس لئی عبدالغفور فریشی نیں
پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجاب دے لوک
گیتاں دا تنقیدی جائزہ لیا اے۔

انہاں گیتاں دے وچ 26 گیت شامل نیں
جنہاں وچوں فاپیا، ڈھولا، سسی،
ٹپے، بولیاں وغیرہ نمایاں گیت نیں۔

(vi) پنجابی ادب دی کہانی وچ پنجابی زبان
 اتے مختلف تحریر لکھاں دا اثر نظر آندا اے:
 عبدالغفور قمر لکشی نہیں "پنجابی ادب دی کہانی"
 وچ پنجابی اتے مختلف تحریر لکھاں دے اثر و رسوخ
 لوں سامنے لے آوے دی جہت لکشی اے۔ اوہناں
 دے مطابق پنجابی زبان اتے مختلف ادوار وچ
 مختلف تحریر لکھاں دا اثر رہیا۔

ایس تحریرک دے وچ مشدھی، سنگھٹن،
 لوک سمجھاتے ہندوستان چھڈ دو تحریرک
 وغیرہ نمایاں نہیں۔

(vii) پنجابی ادب دی کہانی پنجابی ادبی
 تاریخ دا عنصر ناہ اے:

پنجاب دی ادبی تاریخ وچ صوفیانہ تے
 رزمیہ شاعری توں لے کے جدید شاعری وغیرہ
 شامل نہیں۔ عبدالغفور قمر لکشی نہیں اپنی لکھت
 دو پنجابی ادب دی تاریخ، وچ پنجاب دی ادبی
 تاریخ دا عنصر ناہ پیش کریں دی کوشش کیتی
 اے۔ اوہناں دے مطابق:

پنجاب دی شاعری اتے صوفیانہ شعراء
 بابا فرید، شاہ حسین تے بابا بلھے شالا
 وغیرہ دا اثر نمایاں اے۔ مشرقی طرف
 پنجابی ادب اتے مسکرت دا اثر دیکھا
 جا سدا اے:

(viii) پنجابی ادب دی کہانی وچ تذکرہ نگاری
 دا پہلو وی لکھا اے:

پنجاب ادب دی کہانی وچ تذکرہ نگاری دا پہلو
 وی لکھا اے۔ ایس دے وچ پنجابی دے

لہجہاں دا تذکرہ ، پنجاب دے جغرافیہ دا تذکرہ
تے پنجاب دی ثقافت دا فکمل تذکرہ شامل
نہیں۔

الیں تذکرے دے وچ پنجابی زبان دا فارسی،
عربی، انگریزی تے ہندی نال تقابلی
جائزہ وی ملدا اے:

(پنجاب) پنجابی ادب دی کہانی وچ نویاں جہتیاں
سامنے لے آون دا جتن وی ملدا اے:
پنجابی ادب دی کہانی وچ کئی نویاں جہتیاں
سافنے لے آون دی کوشش کیتی گئی اے۔ اینہاں
نویاں جہتیاں وچ تنقید نگاری، تذکرہ نگاری
، تاریخ تے ادب وغیرہ شامل نہیں۔
بقول ڈاکٹر عاصمت اللہ زبیر۔

”پنجابی ادب دی کہانی وچ وکھو وکھ
نویاں جہتیاں سافنے لے آون دی کوشش
کیتی گئی اے“

مکلاوہ

پنجابی ادب دی کہانی صرف پنجابی ادب دی کہانی
نہیں اے۔ بلکہ الیں دے وچ پنجابی زبان، تاریخ
ادب تے لہجہاں اُتے اک فکمل مضامین فراہم کرن
دی کوشش کیتی گئی اے۔